

VARGA SZABOLCS

KATALIN KIRÁLY ÉS A TÖRÖK SZULTÁN: MÉRLEGEN SZAPOLYAI JÁNOS ÁRULÁSAI

■ „– Mondd tovább! – parancsolta a vajda. – Nándorfehérvár valóban elesett, de erről már mindenki tud. Mi lesz ezután?

A torzonborz asszony mély lélegzetet vett, utána egyszerre kivágta:

– Öt év múlva a szultán újra támad!

– Öt év? – számolgatta a nagyúr. Öt esztendő múlva Lajoska éppen húszéves lesz. A had élére kell állnia. – És?

– A királyi had Rákos mezejéről indulva elérkezik a mohácsi síkra.

Dühös moraj támadt, az egyik familiáris megpofozta a nőt.

– Idén is Mohácsig jutottak, mindenki tudja, asszonyállat! – üvöltötte a harcsabajszú Gáspár.

– Ott megütkeznek.

Csönd támadt. Szapolyai szemében érdeklődés villant.

– Megütkeznek?

– Meg, nagyuram, csatát vívnak a törökkel Keresztelő Szent János feje vételének napján – hüppögte a nő.

– És?

– Megverendi őket a török, és oda lesz a király!

Ettől az összes familiáris felélénkült. A vajda felemelte a tenyerét, mire egy csapásra elült a lárma.

– Ki lesz az új király?

– Nagyságodat választják meg!

Zengve-süvöltve bődült el a »Vivát!«.¹

Szapolyai
pipogyaságához,
gyengeségéhez,
asszonyos
viselkedéséhez érdemes
még egy dolgot
figyelembe venni,
jelesül azt, hogy ezek a
vádak szerfölött
hasonlítanak a Jagelló
(II.) Ulászló és II. Lajos
ellen
hangoztatottakhoz.

A tanulmány megírását az OTKA PD 109863. számú pályázata támogatta.

A fenti rövid fiktív párbeszéd a világhálón olvasható, és azért került ezen írás elejére, mert véleményem szerint remekül jellemzi, hogy a magyar közvélemény miképp vélekedik Szapolyai (I.) Jánosról. Ő volt az, aki a nagyhangú, szittya öntudattól eltelt követői között előre látta és kívánta a mohácsi katasztrófát, valamint II. Lajos halálát, majd önző érdektől vezérelve és az ország jövőjét semmibe véve lepaktált a török szultánnal a királyi koronáért. Hiába jelennek meg időről időre ezt cáfoló tudományos munkák, a sztereotípiák elleni tudósi küzdelem szinte szélmalomharcnak tűnik, és a történeti eredmények bizony sokszor csak évtizedek múlva jelennek meg a tankönyvekben, épülnek be ezeken keresztül a közgondolkodásba, és változtatják meg a múlt egyes dogmaként kezelt részéről vallott felfogásunkat.

„Egy nemzetnek katasztrófa után bűnbakra van szüksége, hogy ne veszítse el önmagában való hitét!” – vallotta Szekfű Gyula, és idézte ezt a megállapítást pár évvel korábban egy történelmi bűnbakokról szóló írásában Pók Attila.² Ugyanebben a kötetben olvashatunk egy Szapolyai Jánosról szóló tanulmányt is Bessenyei József tollából, amelynek állításaival nem érdemes vitatkozni, ez a tanulmány inkább csak árnyalni szeretné az ottani megállapításokat.³

Nem tudom, hogy Szapolyai János felférne-e a magyar bűnbakok képzeletbeli dobogójára,⁴ de az bizonyosnak tűnik, hogy uralkodóink közül alig van nála ellentmondásosabb megítélésű személy. Az 1848–1849-es szabadságharc leverése után emigrációba szorult, a hazai függetlenség legmarkánsabb szószólói közé tartozó történetírók, elsősorban Szalay László és Horváth Mihály Szapolyaiban az utolsó nemzeti királyt látták – nem mellékesen helyesen –, akit a Habsburg uralkodói ambíciók lehetetlenítettek el és löktek a szultán karmai közé.⁵ Kései pártolói tehát leginkább azzal védték, hogy Ferdinánddal szemben az ország függetlenségét akarta megőrizni és a szerencsétlen külpolitikai helyzet, valamint hívei árulása tette szükségyszerűvé és így – ha nem is védhetővé, de – érthetővé Szapolyai politikai lépéseit és az Oszmán Birodalom oldalára való sodródását.

A mentegatók csoportjánál azonban jóval népesebb volt a Szapolyait sötét színekkel ábrázoló tábora, és a vele szemben megfogalmazott vádak is jóval szélesebb spektrumot fogtak át. Krúdy Gyula *Az első Habsburg* című, 1931-ben megjelent regényében már szinte minden elítélő jelző szerepelt róla, amelyek emberi jellemhibáit domborítják ki. „Aztán meg csak bízunk Szapolyai gyávaságában, amelyben idáig még sohasem csalatkoztunk” – mondta például Báthori István nádor Mária királynénak a pozsonyi országgyűlés előtti napokban. Ugyancsak az alábbi szereposztásban hangzott el, hogy: „A vajda úr azért költözött Esztergomba, hogy innen fenyegetse Katalin király módjára a Komáromba egybehívott »Rákost«, amelyen majd koronáját veszik őkegyelmének, ha ugyan a fejét meghagyják.”⁶ A Szeréminél olvasható – általa Dózsa Györgynek tulajdonított – „Katalin király” jelző⁷ népszerűségét jelzi, hogy még a *Pallas Nagylexikon*ba is bekerült mint „Szapolyai János erdélyi vajdának, utóbb (1526–1540) I. János néven Magyarország királyának asszonyost, anyámasszonyost jelentő gúnyneve.”⁸

A gyávaság és gyengeség toposzai nagyon erősen rátelepedtek Szapolyai megítélésére, amit csak gazdagított, hogy sokan „a zsarnói csata megfutamodóját, a parasztok gyilkosát, a gyermekkora óta javíthatatlan bajkeverőt” látták benne. „Ez a király, akit kétségen kívül megkoronáztak amaz angyali koronával, hitét, bátorságát, önbizalmát veszítve, mint a bűnös bűntudatával, jár-kei azóta országában. Mint mondják: lelki kínjaiban hetekig nem merészelt Székesfejérvárról a prépostság házából elmozdulni, és minden este felkérte a papokat, hogy egész éjszakán át imádkozzanak lelki nyugalmáért a koronázó főoltár előtt, hiába noszogatták vala hívei, hogy a koronázás után régi királyaink szokása szerint hagyná el az ünnepekben és árulásban fáradt várost. Nem bír vala Nagyboldogasszony templomának környékéről eltávolod-

ni, mint a tolvaj, ki megbánta tettét.”⁹ Érdemes a vádak teljes tárházát felvonultató Krúdynál maradni, akinek a leírásából egy eredendő gyávaság és hiúság miatt egyre inkább önmarcangolóvá és bizonytalanává váló, több esetben szadista vonásokat mutató főúr képe rajzolódik ki, akinek elítélendő tettei jellemhibáinak következményei: hitszegő módon verte le Dózsa György seregét, gyáván kikapott Zsarnó ostroma alatt, az árulása miatt veszett el a magyar jövő Mohács mezején, és végül a trón érdekében nem áttalott az ősellenségnek tekintett Szulejmán szultán elé kézcsókra járulni.

A vádak egy részére már válaszolt korábban Szakály Ferenc¹⁰ és Barta Gábor,¹¹ legújabbban pedig Bessenyei József.¹² Ezekből például kiderül, hogy Szapolyai a korszak egyik legtapasztaltabb katonai vezetőjének számított, aki másfél évtizeden keresztül vezetett hadjáratokat Moldvába és Havasalföldre. Sikerrel védte meg a rábízott Erdélyt, így eredményes és harcedzett vezérként tekintettek rá a kortársak,¹³ és éppen ezek miatt röppentek fel egyre több helyről olyan hírek, hogy János alkalmas lenne királynak is. B. Szabó János pár évvel korábban meggyőzően számolt le a Szapolyai ellen a mohácsi csata kapcsán felmerült évszázados toposzokkal, és bizonyította, hogy a vajda a király környezetéből érkező ellentmondásos parancsok miatt nem érhetett oda a csatába.¹⁴

A Szapolyai ellen felhozott vádak között az is felbukkant, hogy esetleg tevőlegesen felelősség terheli II. Lajos király haláláért.¹⁵ A modern történetírás sok esetben nem kezelte kellő súllyal ezt az eseményt, pedig a mohácsi vereségből a király halála és a trónörökös hiánya miatt lett korszakos tragédia. Ebben a korban már egyáltalán nem volt szokványos egy koronás fő ütközetben való halála, ezért Lajos sorsa különösen foglalkoztatta az európai közvéleményt. A király sorsáról sok ellenmondásos hír látott napvilágot, ezek között már 1526 őszén megjelent a királygyilkosság verziója,¹⁶ amiből csak a következő hónapokban kristályosodott ki Szapolyai tettesi szerepe. A kéziratot német újságok mellett a Magyarországot megjáró Wolfgangus Lazius bécsi humanista kéziratos történeti munkájában olvasható legelőször, hogy a királyt Szapolyai György fojtotta bele a mocsárba testvére kérésére.¹⁷ A mai bulvárhoz hasonlóan működő korabeli újságok harsány magyarellenességgel igyekeztek eladni az egyes számokat, és ezekben a beszámolókból egyre gyakrabban Szapolyai lett a „gaz magyar” archetípusa, aki a közvélemény szemében a Habsburgok magyarországi trónigényének legnagyobb akadálya. Ezt a verziót rögzítette Szerémi György is a rendkívül ellentmondásos megítélésű, számtalan pletykát megőrző leírásában. A csatából szerencsésen megmenekült király a Báta melletti Dunaszekcsőn pihent meg, amikor Szapolyai György nekitámadt: „Te király, bestye, táncos király, elvesztetted Magyarországot s a mi jogunkat s az igazságos ítéletet Lőrinc herceg birtokára; bizony te meghalsz” – Majd kihúzta a kardját, és három szúrással megölte, ezután a merénylőt Tomori tette el láb alól, vele pedig Szapolyai katonái végeztek.¹⁸ A királygyilkosság legendája tehát több szálon indult el, Szerémi kéziratos munkája, a korabeli itáliai kémjelentések, német kéziratok újságok egyaránt a forrásokhoz tartoznak. A téma a 20. században már a szépirodalomban is helyet kapott, Krúdyval közel egy időben Szomory Dezsőt is megihlette Szapolyai és Mária királyné ellentmondásos kapcsolata. „*Szapolyai: A király vagyok! Mária: A kezed véres... Szapolyai: Itt fogom le... Mária: Merő vér vagy te... Szapolyai: Meggyónom... Mária: Föloldjalak?... Szapolyai: Megáldozom... Mária: Megáldjalak? Gyónj hát... Gyónj hát... mondd el, hogy ölsz, kitanult hóhér, hogy tanuljak tőled... mérget hogy keversz... nagy Corvint hogy öltétek meg?... Dózsát hogy kínoztad?... töröket hogy rejtessz, hogy fened ki kőszíveden!*”¹⁹

Ezekben a vádpontokban Szapolyait a források és a szakirodalom alapján is fel kell menteni. Egyszerűen nem tudunk olyan iratról, amely 1526 előtt bizonyítaná a vajda törökökkel való tárgyalásait, és azt, hogy Jagelló (II.) Lajos életére törne. Azt el-

fogadhatjuk, hogy a magyar nemesi közgondolkodásban ebben az időben különösen jelen levő idegen- és ezen belül németellenesség miatt sokan el tudták volna képzelni Szapolyait az új Hunyadi Mátyásként, és ettől a gondolattól valószínűleg ő maga sem ódzkodott. Ám azt már nem állíthatjuk, hogy ezért tevőlegesen is nekiállt volna politikai szálakat szövögetni. Szapolyait a Mohács után kialakuló hatalmi vákuum és az előbb említett közhangulat emelte az ország élére a Magyar Királyság lakosainak döntő többségének támogatásával. A Szapolyai ellen felhozott jellemhibák nagy részét szintén tarthatatlanná teszi, hogy 1527-ben Hunyadi (I.) Mátyáshoz hasonlóan az ő tiszteletére is vallásos népének születtek.²⁰

Szapolyai pipogyaságához, gyengeségéhez, asszonyos viselkedéséhez érdemes még egy dolgot figyelembe venni, jelesül azt, hogy ezek a vádak szerfölött hasonlítanak a Jagelló (II. Ulászló és II. Lajos ellen hangoztatottakhoz. Erről a kérdésről néhány évvel korábban Oborni Terézzel közösen hosszasan írtunk, ennek summázata azonban idekíváncozik.²¹ Ulászló és Szapolyai is egy hagyományos késő középkori világ uralkodói, és emellett mélyen hívő keresztények voltak, akik az Isten kegyelméből eredő igazságot és jámborságot tartották vezérfonaluknak. Távol állt tőlük a humanisták által magasztalt virtus és szerencse feltétlen hódolata, így előszeretettel váltak a tanult humanisták céltábláivá, akik könnyen értelmezték tunyaságnak és gyengeségnek az Isten akaratába való belenyugvást és a mértékletes életmódot. Még Szapolyai ellenfelei sem állíhatták például, hogy a környezetében fékevesztett mulatozás vagy egyéb erkölcstelenség zajlott volna, sokkal inkább felrötták számára az egyháziak kormányzatba való beemelését.²² Mindezek együttesen jöttek kapóra a különböző modern történetírói irányzatoknak, amelyek a humanista kortársak negatív képét magukévá téve ábrázolták Szapolyait a jobbágység megnyomorítójának és a Mohácsért felelős arisztokrata elit vezéralakjának.²³

A Szapolyai elleni vádak közül a legtöbbről sikerült bizonyítani, hogy légből kapottak. A legsúlyosabbról, az Oszmán Birodalommal való szövetségkötésről nagyon nehéz ilyen állítani, hiszen a tények mindenki előtt ismertek: Szapolyai János 1528 elején szövetségre lépett Szulejmán szultánnal, aki megígérte, hogy jogigénye érvényesítéséért mindenben támogatni fogja újdonsült partnerét.²⁴ Ez a korántsem egyenrangú partneri viszony – bár Szapolyai számára egyre nyomasztóbbá vált, mégis fennmaradt a váradi béke 1538-ban bekövetkezett megkötéséig, sőt valamilyen formában János haláláig. A szövetség megkötésének okairól a már említett Barta Gábor mellett többen, így a két világháború között Bárdossy László, újabban pedig Fodor Pál,²⁵ Oborni Teréz²⁶ és a Kasza Péter – Pálffy Géza szerzőpáros is írt.²⁷ Ezek alapján érdemes újból körbejárni ezt a kérdést.

Már a kortársak is nehezen értették, hogy egy határ menti harcokban edződött katonából lett király hogyan jutott el a törökökkel való szövetkezés gondolatáig. Az események rekonstruálásából azonban kiderül, hogy ez hosszú folyamat eredménye, amelynek sok összetevője volt. Bár a magyar politikai elitben voltak néhányan, akik már a mohácsi csata előtt felismerték, hogy az országnak szüksége van az Oszmán Birodalommal megkötött békére, Szapolyainál ennek nincsen nyoma. Elsősorban az itáliai és a nyugati udvarokban megforduló diplomaták számára volt nyilvánvaló, hogy a Portát a nyugati királyságok teljes jogú tagként kezelik a nemzetközi játszmákban, és akár Franciaország, akár Lengyelország tárgyalópartnerként tekint rá.²⁸ Brodarics István római követségei során keletkezett leveleiből kiderül, hogy kifejezetten üdvözölte a lengyel–török békekötést, és abban bízott, hogy II. Lajosnak is sikerül egy hasonlót tető alá hoznia, vagy az országot sikerül belefoglalni a Jagelló Zsigmond lengyel király által kijárt szerződésbe. Ő ugyanis világosan látta, hogy az európai politikában Magyarországnak anyagi és katonai segítség híján kell szembenéznie egy szultáni hadjáratral, amely tragikus körülményekkel fog járni.²⁹ A püspök

legkomorabb sejtései váltak valóra a mohácsi csataterén, ami után joggal kesereggett az elszalasztott békekötésen, ám mindezt még Habsburg Mária udvarában és nem Szapolyai környezetében tette. A megválasztása pillanatában Szapolyai ugyanis egy feltétlen oszmán- és németellenes politika legfőbb politikai letéteményesének számított, akitől hívei egy integer módon megőrzött Magyar Királyság nemzeti dinasztiajának a megalapítását várták.

Szapolyai János 1527 első felében még reménykedhetett abban, hogy szuverén uralkodóként képes úrrá lenni a kettős királyválasztás okozta nehézségeken, ám uralma valójában rendkívül ingatag talajon állt. Neki a nyugati és a déli határokon is sikerrel kellett volna helyt állnia, miközben ez elődeinek még sokkal jobb körülmények között sem sikerült. Hiába ért el tehát a Szerémségben katonai sikereket, Habsburg Ferdinánd gondosan előkészített nyári hadjáratának csapásai alatt az uralma kártyavárként omlott össze. Az 1528. márciusi szinai csatavesztés mindenki előtt világossá tette, hogy Szapolyai egyedül még Ferdinánddal szemben sem képes megvédeni az uralmát, így mindenképp szövetségest kellett találnia, aki hajlandó az ő magyarországi küzdelmét támogatni.

Szapolyai ebben a helyzetben követeket küldött az összes jelentősebb keresztény királyi udvarba, kedvező választ azonban sehonnan nem kapott. Ezért nem maradt más választása, mint hogy a nyugati diplomáciában már amúgy is gyakorlattá vált módon Isztambulban próbáljon meg támogatást szerezni. A tárgyalásokkal megbízott Hyeronimus Łaski sikerrel teljesítette a megbízatást, és rendkívül kedvező feltételeket tudott ura számára kialakítani. A szerződés szövegéből úgy tűnik, hogy két egyenrangú fél lépett egymással szövetségre, ebben sem adóról, sem meghódolásról nem esett szó, de mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy az elefánt és egér szövetsége kötött meg. Híveinek ekkortól azzal kellett szembenéznie, hogy egy olyan király mellett tartanak ki, aki csak hathatós oszmán támogatással lesz képes visszaszerelni és megtartani a hatalmát. Mindez azonban ekkor már másodlagos szempont a magyar nemesi elit egy része számára, akik között a sok kudarc hatására kialakult az a felismerés, hogy Magyarországot fegyverrel nem lehet megvédeni a töröktől, tárgyalni kell, és ha szükséges, engedményeket tenni. Mivel valójában a magyar-oszmán fegyverszünetek ekkor már hosszú múltra tekintettek vissza, és a hazai diplomácia a 15. században, például Mátyás alatt jóval pragmatikusabban állt ehhez a kérdéshez, Szapolyai több veszélyt látott a háború folytatásában, mint a béke megkötésében. Rájött arra, hogy nem lehet megvédeni az országot sem Ferdinándtól, sem Szulejmántól, de az előbbivel való kiegyezés még a törökökkel való szövetségnél is lehetetlenebb vállalkozásnak tűnt. Számára a felelős politika így csakis a Portával kötött bármilyen megállapodás, illetve béke lehet. Bár Szerémi felveti, hogy Szapolyai még a törökök megtérítésében is hitt „Ó ha az isten velem tartana és meghallgatná szavaimat, bizony mondom, hogy a töröktől sok jót tudnék kieszközölni, s végül a keresztény hitre vezetném őket”³⁰ – mondta állítólag, de az eddigi tettei egy realisabb gondolkodású politikust sejtetnek. Szapolyai valójában az első koronás képviselője lett annak a törökpárti politikának, amely felismerte a kényszerű behódolás előnyeit, és az ő nyomdokain haladt az erdélyi fejedelmek egész garmadája Báthori Istvántól kezdve egészen Apafi Mihályig. Szapolyai tehát ebben a tekintetben reálpolitikus volt, aki felismerte a helyzetet, és ennek megfelelően cselekedett. Szapolyai döntése valójában az egész országot levegővételhez juttatta, hiszen uralma fenntartására más mód nem volt, távozása azonban azonnali sorozatos szultáni hadjáratokat eredményezett volna, mert az oszmán politika számára elviselhetetlen lett volna egy Habsburg-berendezkedés a Magyar Királyság egész területén. Bár a két király hívei között kirobbanó polgárháború így is mérhetetlen szenvedést okozott, mégis a kisebbik rosszat jelentette az előbb említett oszmán hadjáratokkal szemben.

Az 1529., majd az 1532. évi szultáni hadjárat sokakat megrémített, maga Szapolyai is érezte a szultáni szövetség egyre szorosabb csápjait, Lodovico Gritti magyarországi megjelenése, Eszék várának oszmán kiépítése aggodalommal töltötte el.³¹ Ennek ellenére a következő években is szem előtt tartotta, hogy Ferdinánddal csak olyan feltételek között tárgyalhat és köthet békét, „melyeket a szultán is el tud fogadni, máskülönben magunk és ellenfeleink nyilvánvaló pusztulásával kell szembenéznünk. [...] Egyedül ezt a célt kell szem előtt tartanunk, különben végünk van, ha százszor békét kötünk is. [...] Mióta a felséges Lajos király meghalt, mindig is erős meggyőződésemm volt, hogy Magyarország csakis a török barátsága révén maradhat fenn.”³² Szapolyai jól látta, hogy az adott viszonyok között a törököket legyőzni nem lehetett, erre sem Ferdinándnak, sem külön neki, sem együttesen nem volt meg a kellő erejük. Így nem volt más megoldás, mint kiegyezni a Portával és ezáltal megpróbálni elkerülni az újabb és újabb portyákat és hadjáratokat. Az elképzelésben volt logika, hiszen már korábban is kiderült, hogy az oszmán seregek a nekik engedelmessé tett területeket megkímélték, és inkább a Ferdinándhoz húzó birtokosok javait pusztították.

Szapolyai és környezete jól tudta, hogy a korabeli szultáni hadsereggel nem vehetik fel a harcot, tudták róla, hogy rendszeresen fel van szerelve, és a gyakorlott katonák nyugati sorstársaikkal szemben időben megkapják a fizetésüket. Egy 1529 novemberében készült levelében Brodarics azt írja, hogy „ha tehát a felséges cseh király abban bízik, hogy legyőzheti ezeket vagy akár csak ellenállhat nekik, alaposan téved. Meglehet [...] okozhat némi kárt ennek a szerencsétlen hazának, de az csak arra lesz jó, hogy ismét kihívja maga ellen ezt a hatalmas fejedelmet.”³³ Az Oszmán Birodalom szinte korlátlan anyagi és emberi erőforrásai miatt olyan hadsereget képes kiállítani, amivel szemben Ferdinánd egyszerűen nem tud megfelelő erőt felmutatni, és a Magyar Királyság megszerzésére irányuló akciói csak újabb és újabb büntető expedíciókat eredményeznek, amelyek során az egész ország elpusztul.

Szapolyai diplomatai ezéret sokszor sikerként állították be a törökkel kötött szövetséget, amely nélkül a szultán csapatai már a többi keresztény királyság területén gázolnának.

Mindezek ellenére egyáltalán nem állíthatjuk, hogy Szapolyai számára könnyű lett volna ez a döntés. Sokat tépelődött, mielőtt elindította volna követét a szultánhoz. A Verancsics-évkönyv tanúsága szerint gondjában a Bibliához fordult tanácsért, és „az evangéliomból meglátatá, hogyha az tereket segítségül híhatja. Az cseri barátok azt lelik az evangéliomba, hogy az ki vele jót tiszén, az az ő atyjafia.”³⁴ Ezt az állítást alátámasztja az a Kasza Péter által talált levél, amelyben Brodarics István Nádasdy Tamásnak Jeremiás próféta könyvét ajánlotta tanulmányozni.³⁵ Ebben az Úr figyelmezteti Izrael népét: „És most én odaadom mind e földeket Nabukodonozornak, a babiloni királynak, az én szolgámnak kezébe; sőt a mezei állatokat is néki adom, hogy néki szolgáljanak. És néki és az ő fiának és unokájának szolgál minden nemzet mindaddig, míg el nem jő az ő földének is ideje, és szolgálnak néki sok nemzetek és nagy királyok. Azt a nemzetet és azt az országot pedig, a mely nem szolgál néki, Nabukodonozornak, a babiloni királynak, és a ki nem teszi nyakát a babiloni király jármába, fegyverrel és éhséggel és döghalállal verem meg azt a nemzetet, azt mondja az Úr, míglen kiirtom őket az ő kezével. [...] Azt a nemzetet pedig, a mely nyakára veszi a babiloni király jármát és szolgál néki, az ő földében hagyom, azt mondja az Úr, és míveli azt és lakozik benne.”³⁶ Izrael tehát csak akkor maradhatott fenn, ha elfogadta a gyűlölt despota jármát, és szolgált neki, ahogy Brodarics szerint is az Magyarország egyetlen esélye, hogy szolgáljon a maga babilóni királyának, azaz Szulejmánnak.

Az 1532. évi szultáni hadjárat pusztítása sok embert kiábrándított a Szapolyai által vallott politikából. Maga János király is felismerte, hogy örökké nem tartható fenn ez az állapot, az állandó polgárháború legyengíti, az egyre közelebb merészkedő hatalmas fenevad pedig a végén egy szempillantás alatt elnyeli a legyengült országot. Ez felgyorsította a Ferdinánd és Szapolyai közötti tárgyalásokat, ám ezek sem feledhetették vele azt, hogy az ország jövőjének igazi záloga a szultán magatartása. A sors furcsa fintora, hogy János halálának pillanatában, majd az azt követő szultáni hadjárat során úgy tűnt, hogy a törökbarát politikának nincsen jövője, Szulejmán az egész ország totális megszállására törekszik. Alig telt el azonban pár hét, valahol a szultán Buda alatti sátrában Szulejmán számára nyilvánvalóvá vált, hogy nem nélkülözheti a magyarok közötti híveinek támogatását, és elrendelte a keleti Magyar Királyság létrtejtét, melyből pár évtizeddel később megszületett a Szapolyai politikáját folytató Erdélyi Fejedelemség.

Csak gyanítom, hogy Szapolyai tisztában volt tetteinek következményeivel, és abban bízott, hogy tettei később értelmet nyernek a külvilág előtt. Arra valószínűleg nem gondolt, hogy a Habsburg-propagandának köszönhetően jóval több előítélet rakódik a nevére, mint amennyit ő maga elfogadhatónak vél. Ötszáz év távlatából világosan látszik, hogy az ellene felhozott vádak nem állják meg a helyüket, tetteit nem holmi születéséből vagy neveltetéséből fakadó jellemhiba, hanem nagyon is racionális helyzetfelismerés irányította. Ennek helyességével természetesen lehet és kell is vitatkozni, ám azt nem lehet tőle elvitatni, hogy akinek Hunyadi Mátyás volt a példaképe, majd a szultán sátrában kellett kézcsókra megjelennie szeretett hazájáért, annak számára az uralkodás elsősorban szolgálatot, *servitiumot* és nem a humanista történetírók dicséretének koldulását jelentette. Ezt pedig mindenképp illik értékelni.

■ JEGYZETEK

1. http://altertori.blog.hu/2011/03/28/katalin_kiraly (letöltés dátuma: 2014. október 11.)
2. Pók Attila: *Bűnbakok a magyar történeti gondolkodásban*. In: *Bűnbakok a magyar és az egyetemes történelemben*. Szerk. Gyarmati György et alii. Pécs-Bp., 2013. 15.
3. Bessenyei József: *Szapolyai János, a magyar történelem egyik legimertebb bűnbakja*. In: *Bűnbak minden időben* i. m. 235–243.
4. Bessenyei József: *Szapolyai* i. m. 235. A szerző szerint Szapolyai a magyar történelem legnagyobb bűnbakja volt.
5. Szalay László: *Magyarország története*. IV. Pest, 1865. 1–208.
6. Krúdy Gyula: *Az első Habsburg*. Bp., 1931. 10. <http://mek.oszk.hu/00700/00757/00757.htm> (letöltés dátuma: 2014. október 5.)
7. Szerémi György: *Magyarország romlásáról*. Bp., 1979. 140–141.
8. <http://www.kislexikon.hu/katalin- kiraly.html#ixzz3FwznVzpd> (letöltés dátuma: 2014. október 9.)
9. Uo. 16.
10. Szakály Ferenc: *A török–magyar küzdelem szakaszai a mohácsi csata előtt (1365–1526)*. In: *Mohács-tanulmányok*. Szerk. Rúzsás Lajos – Szakály Ferenc. Bp., 1986. 11–59.
11. Barta Gábor: *A Sztambulba vezető út*. Bp., 1983.
12. Bessenyei József: *Szapolyai* i. m.
13. Bessenyei József: *Szapolyai* i. m. 236.
14. B. Szabó János: *A mohácsi csata*. Bp., 2006. 168–171.
15. A királygyilkosság historiográfiája Farkas Gábor Farkas: *II. Lajos rejtélyes halála*. II. Magyar Könyvszemle 117. 2001. 43–49.
16. Farkas Gábor Farkas: *II. Lajos rejtélyes halála*. I. Magyar Könyvszemle 116. 2000. 451.
17. Uo. 455.
18. Szerémi György: *Magyarország* i. m. 133–134.
19. Szomorú Dezső: *II. Lajos király*. Bp., 1922. 104–105. idézi Farkas Gábor Farkas: *II. Lajos*. I. i. m. 462.
20. 1527 márciusában egy Budáról jött embert hallgatott ki a velencei köztársaság egyik hatósága. „Meggérdezve őt, vajon a király személyét szereti-e a nemesség és a nép, azt felelte, hogy igen. És hogy a magyarok egy éneket énekeltek, hogy isten megtartotta az ő személyét, hogy megszabadítsa az országot az idegen nemzetektől.” Kardos Tibor: *Hír 1527-ből I. János király választását dicsőítő népénekéről*. Filológiai Közöny 1964. 394–397.
21. Oborni Teréz – Varga Szabolcs: *A béke mint a hatalmi propaganda eszköze Jagelló (II. Ulászló és Szapolyai (I.) János uralkodása idején*. In: *A történettudomány szolgálatában*. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére. Szerk. Baráth Magdolna – Molnár Antal. Bp.–Győr, 2012. 251–283.
22. Uo. 265.

23. Bessenyei József: *Szapolyai* i. m. 235.
24. A témára lásd *Két tárgyalás Sztambulban*. A kötetet összeállította Barta Gábor. Bp., 1996.
25. Fodor Pál: *Magyarország és a török hódítás*. Bp., 1991.
26. Oborni Teréz: *Tartományból ország: Erdélyi változások a 16. század első felében*. In: *Közép-Európa harca a török ellen a 16. század első felében*. Bp., 2004. 165–178.
27. *Brodarics Emlékkönyv. Egy különleges pártváltás a mohácsi csata után*. Írták Kasza Péter – Pálffy Géza. Bp., 2011. 37–57.
28. A témához más kontextusban lásd Györkös Attila: *Mohács és a török-francia szövetség, avagy a „Nyugat árulásának” mítosza*. In: Varga et alii: *A magyar emlékezethelyek kutatásának elméleti és módszertani alapjai*. Debrecen, 2013. 339–351.
29. Itt mondok köszönetet Kasza Péternek, hogy a kéziratban levő Brodarics István-biográfiáját használhattam.
30. Szerémi György: *Magyarország* i. m. 222–223.
31. *1504–1566. Memoria rerum. A Magyarországon legutóbbi László király fiának legutóbbi Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete* (Verancsics-évkönyv). S. a. r. Bessenyei József. Bp., 1981. 38.
32. Stephanus Brodericus: *Epistulae*. Ed. Petrus Kasza. Bp., 2012. 346. Kasza Péter fordítása
33. Stephanus Brodericus: *Epistulae* i. m. 258. Kasza Péter fordítása
34. *1504-1566. Memoria rerum* i. m. 34.
35. Stephanus Brodericus: *Epistulae* i. m. 335.
36. Jer 27,6

